

**“TOKADIN YETİŞTİRDİĞİ İLİM VE FİKİR ÖNDERLERİNDEN
MEHMED EMİN TOKADI”**

(Panel Tanıtımı)

Süleyman PAK*

GaziosmanpaŐa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2013-2014 akademik yılı kültürel faaliyet programı kapsamında, Tokat’ın sahip olduğu kültürel zenginliği gün yüzüne çıkarma, Tokatta yetişen fakat eserleri ile insanlığa mal olmuş önemli şahsiyetleri tanıtma ve kültür köklerimize dikkat çekme adına bir dizi panel düzenleyerek özelde Tokatlı hemŐerilerine genelde bütün ülkeye tanıtacak çalışmalar yapmaktadır. Özellikle Osmanlı döneminde Tokat, medreselere ilim adamı, tekkelere mürŐid, devlet kurumlarına yüksek bürokrat olarak pek çok önemli şahsiyet yetiŐtirmiŐtir. Ne yazık ki, günümüzde Tokat’ın sahip olduğu bu konum yeterince bilinmemekte ve değerlendirilememektedir. Bu eksikliği ve ihtiyacı bir nebze olsun gidermek amacıyla Üniversitemiz ve fakültemiz bilimsel çerçevede ilim ve fikirde öncülük etmiş bu değerli insanları ve eserlerini tanıtma çabası içerisine girmiŐtir.

---

* Yrd. Doç. Dr., GaziosmanpaŐa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi,
suleyman.pak@gop.edu.tr

Tokatlı âlimleri konu alan bu panellerin üçüncüsü 19 Aralık 2013 Perşembe günü saat 18.30'da 26 Haziran Atatürk Kültür Sarayı Konferans Salonunda yapıldı. Mehmed Emin Tokadı'nın bütün yönleriyle tanıtıldığı panelin oturum başkanlığını GOÜ İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Süleyman PAK yapmış olup, konuşmacı olarak, İzmir Müftüsü ve İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ramazan MUSLU, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami ilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Aynur KOÇAK, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK katılmışlardır.

Program saygı duruşu ve İstiklal Marşının okunmasının ardından GOÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim görevlisi Faysal ARPAGUŞ'un Kur'an tilavetiyle başladı. Ardından GOÜ İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE yaptığı sunuş konuşmasında "Rektörümüz Prof. Dr. Mustafa Şahin İlahiyat Fakültemizin Tokat'ın yetiştirdiği ilim ve fikir önderlerini konu edinen araştırma ve incelemeye dayalı bilimsel toplantılar gerçekleştirmesini istemişti. Rektörümüzün yerinde talebini hayata geçirmek arzusuyla bu paneller dizisini başlattık. Üçüncüsünü gerçekleştirdiğimizi Aralık 2013 panelinde Mehmet Emin TOKADÎ'nin tarihi şahsiyetini ele almaktayız. İlahiyat Fakültesi olarak Mehmet Emin TOKADÎ örneğindeki yerel kıymetlerimizin temsil ettiği evrensel gerçekleri çağımız insanının idrakine sunmak istiyoruz. Zira Peygamber Efendimiz salihlerin anıldığı yere rahmetin ineceğini vaad etmektedir. Tokat'ı ülkemiz ve dünya gündeminde canlı tutmak istiyorsak bilelim ki Tokat'ı diğer kentlerden farklı kılan temel hususiyet ilim ve kültür kenti olmasıdır. Dolayısıyla biz de bu akşam panelimizde bu abide şahsiyetlerden birini sizlerle buluşturmak istiyoruz." dedi.

Oturum başkanı, panelin açılış konuşmasında Mehmed Emin Tokadi'nin hayatı ile ilgili bilgiler verdi ve şunları söyledi: “ Bu akşam burada ilmi ve tasavvufi hayata çok önemli katkıda bulunmuş bir şahsiyeti, Tokatlı Mehmed Emin Tokadi'yi konuşacağız. Onun çok yönlü bir âlim olmasının yanında sanatçı yönü de bulunmaktadır. O, müderris, hattat, musikişinas, şair ve aynı zamanda Nakşibendiyyenin Müceddidiyye kolunun mürşidlerinden birisidir. Mehmed Emin Tokadi üzerinde üç önemli şehrin izlerini taşımaktadır. Bunlar Tokat, İstanbul, Mekke. O, Diyarbakır'dan göç eden bir ailenin çocuğu olarak 1664 yılında Tokatta doğmuş, yaklaşık 25 yaşına kadar burada yaşamış ve tahsil almıştır. Babası Derviş Hasan adıyla meşhur olmuş bir gönül eridir. Annesinin adı ise Emine'dir. Daha sonra İstanbul'a göç etmiş Piri Paşa Medresesine yerleşmiş, bir yandan devrin âlimlerinden dersler alırken bir yandan da talebe okutmaya, cami dersleri vermeye devam etmiştir. Ayrıca hat dersleri de almıştır. Talebesinin ailesinin Edirne'ye taşınmasıyla o da onlarla beraber gitmiş, bu arada, orada kaldığı süre içerisinde devrin üstatlarından musiki dersleri almıştır.

Talebesinin vefatı sebebiyle Edirne'den ayrılıp hacca gitmiş, Mekke'de tanıştığı Yekdest Ahmet Cüryani'ye talebe olmuş, ondan manevi terbiye almıştır. Hocasının tavsiyesi üzerine İstanbul'a döndüğünde tanıştığı Kımıl Muhammed beyin kâtibi sıfatıyla onunla birlikte Kudüs ve Mekke'ye gitmiş ardından tekrar İstanbul'a dönmüştür.

Artık ömrünün geri kalan kısmını geçireceği bu şehirde evlenmiş, talebe yetiştirmeye devam etmiş, Şeyhülislam Mustafa Efendinin ısrarı üzerine Emir Buhari Tekkesinin bir süre şeyhliğini yapmıştır. 1745 yılında yakalandığı bir hastalık sebebiyle vefat etmiş ve İstanbul'a ilk defa geldiğinde kaldığı Piri Paşa Medresesinin yanındaki kabristana defnedilmiştir.”

Mehmed Emin Tokadi'nin yaşadığı dönem olan 18.yy Anadolu'sunda dini hayat ile ilgili bilgi vermek üzere ilk sözü Prof. Dr. Ramazan MUSLU aldı. Prof. Muslu konuşmasında, yedi yüz küsur şeyhin bulunduğu bu dönemde aralarında, Mehmed Emin Tokadi'nin taşıdığı vasıflar sebebiyle hemen fark edilen bir mutasavvıf olduğunu, Onun şahsiyeti, teslimiyeti, tasavvufi anlayışı ve verdiği eserler yönüyle birçok şeyhten ayrıldığını söyledi. MUSLU, Mehmed Emin Tokadi'nin yaşadığı zamanın büyük bir bölümünün Osmanlının gerileme dönemine denk düştüğünü, bu dönemde otuz küsur savaş yapıldığını ancak bunlardan sadece on beşinde başarılı olduğunu, devletin ekonomik ve iktisadi yönden zayıfladığını bunun için de birçok ekonomik tedbir alındığını, buna mukabil birçok tarihi caminin de yine bu devrede inşa edildiğini, kültür-sanat alanında bazı uygulamalara yer verildiğini bu bağlamda askeri okullarda matematik dersleri verilmeye başlandığını, ne yazık ki ilmi faaliyetlerin savaşlar, yenilgiler, iç isyanlar, Karlofça anlaşmasıyla büyük bir toprak kaybı vs.gibi nedenlerle en kötü siyasi ve ekonomik sıkıntılar yaşayan devletin, bu problemleri çözmesine ciddi bir katkısının olmadığını ifade etti.

Mehmed Emin Tokadi'nin İstanbul'a geldiği dönemde medreselerde ehil olmayan kişilerin görev yapması sebebiyle ilmi alanda tesiri kaybolan bu kurumların ıslah edilmesi amacıyla III. Ahmet tarafından bir dizi çalışma başlatıldığını beyan eden Prof. MUSLU, Tokadi'nin tasavvufi terbiye almasının başlangıcını Yekdest Ahmet Efendi ile tanışma hikâyesini naklederek açıkladı. Ancak Onun Mücedidiye yanında birçok tarikattan icazet aldığını, devrin önemli tasavvuf adamlarıyla sıkı dostluklar kurduğunu belirtti.

Mehmed Emin Tokadi'nin yaşadığı devrin ilmi faaliyetlerinden birinin de tercüme heyetinin oluşturulması olduğunu söyleyen MUSLU, bununla kıymetli ve faydalı eserlerin Türkçeye kazandırılmasının

hedeflendiğini, Mehmed Emin Tokadi'nin de talebesine İmam Rabbani'nin Mektubat'ını tercüme ettirerek buna katkı sağladığını belirtti.

Bu dönemin ilmi faaliyetlerinden bir diğeri de matbaanın kurulmasıdır. Yine Tokadi'nin yakın dostlarından biri olan Beşir Ağanın ilk kâğıt fabrikasının kurulmasında katkı sağladığı da görülmektedir. Ayrıca Topkapı, Ayasofya gibi pek çok kütüphane bu dönemde kurulmuştur.

Mehmed Emin Tokadi, manevi yönden yetiştirilmek üzere kendisine yönlendirilen içlerinde paşaların da bulunduğu önemli şahsiyetlerin yetişmesinde önemli rol üstlenmiştir.

Prof. Dr. Aynur KOÇAK da, Mehmed Emin Tokadi'nin hayatı ve hatıralarını konu alan Menakıpname bağlamında onun kişiliği hakkında bilgiler verdi. Menakıpnameye göre Tokadi'nin sağlam bir kişilik sahibi, âlim ve mütevazı bir kimse olduğunu, bu konuyu çalışırken haberdar olduğu bir filmi seyrederek menakıpname ile karşılaştırdığını, film gereği ufak-tefek ilaveler hariç büyük oranda örtüştüklerini ve bu filmi seyredenlerin türbeyi ziyarete gelmeye başladıklarını, filmde önce buranın virane olduğunu, ayyaşların, berduşların orayı mekân tutması ve ahır olarak kullanılması sebebiyle kanlı medrese denilerek kimsenin oraya yaklaşmadığını, filmde geçen bir dua (ziyaret eden cehennemde yanmasın) sebebiyle buraya ilginin artmış olabileceğini söyledi.

Menakıpnamenin, Mehmed Emin Tokadi'nin doğum yeri, hayatı ve ailesi ile ilgili bilgileri onun ağzından anlattığını, yine onun çok sayıda telif ve tercüme eserinin bulunduğunu, bunların bir kısmının manzum bir kısmının da mensur olduğunu, ayrıca şerhlerinin de var olduğunu, manzum eserlerinin tasavvuf ve Nakşibendilik ile ilgili olduğunu, onunla ilgili kaynak bilgilere menakıpname ile ulaşılabileceğini ifade eden Prof. KOÇAK, bu eserin bizzat talebesi Seyyid Yahya tarafından yazılmış ve

Hasib Üsküdari tarafından da temize çekilmiş olmasının bu eseri kıymetli kıldığını vurguladı.

Menakıpnameler konu edinilen velinin hayatı ve çevresinde yaşayanları kaleme almakta, yani onların doğumu, yetişmesi, şeyhliği, talebeleri ve vefatı gibi konular menkıbeler halinde anlatmaktadır, dedi.

Mehmed Emin Tokadi ile ilgili menakıpname içerisinde pek çok başlık bulunduğunu söyleyen KOÇAK, bunlardan bazılarının şunlar olduğunu söyledi: Tokadi'nin hocasının hayatı ile ilgili bilgiler, kendisinin İstanbul'a gelişi, haccı, dönüşü, Seyyid Yahya'nın onunla tanışması, duaları, kerametleri, görüşmeleri, Mesneviden şerh ettiği beyitler ve silsile. Ayrıca onun karakter özellikleri ve meşrebi örneklerle açıklanmaktadır.

Mehmed Emin Tokadi'nin Menakıpnamesinde kullanılan dilin Klasik devir Osmanlı Türkçesi olduğunu beyan eden Prof. KOÇAK, anlatım tarzı olarak tasvir, tahkiye, soru gibi yöntemlere başvurulduğunu, bu eserin onu tanımak için yeterli olduğunu ifade etmektedir.

Mehmet Emin Tokadi'nin kişilik özellikleri ile ilgili olarak şunları söyledi: O derviş kıyafetleri yerine herkesin giydiği elbiseleri tercih ederdi. İbadet ve halini herkesten gizlerdi, kerametlerinin dile getirilmesini tasvip etmez, şeyh muamelesi yapılmasını yasaklar, keramet gösterdiğini söyleyene kızardı. Vasiyetinde öldükten sonra kabrinin ilgi odağı yapılmamasını söylemiş ve bunu sert bir üslupla dile getirmiştir.

Mehmed Emin Tokadi'nin kabrini ziyaret edenlerle ilgili gözlemlerini de aktaran Prof. KOÇAK, hayatı ile ilgili çekilen filmde sonra kabrine ilginin arttığını, özellikle Cuma ve Pazar günleri yoğun bir izdihamın yaşandığını, polis ve asker öğrencilerin ziyaret ettiklerine şahit olduğunu, bunda hem birçok dileği olanın gerçekleşmesini arzu etme

beklentisinin hem de kabrin yol üzerinde olmasının büyük payının bulunduğunu söyledi.

Son olarak, Mehmed Emin Tokadi'nin şahsiyetli bir hayatı olan, hat ile din bilimleri ve tasavvuf ile meşgul olmuş, pek çok önemli çalışmalar yapmış, talebe yetiştirmiş, ömrü boyunca öğrenme ve öğretme gayreti içerisinde olmuş bir önemli kişi olduğunu söyledi.

Mehmed Emin Tokadi'nin edebi yönünü anlatan Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ, Onun öncelikle talip, öğrendikleriyle âlim, sadece ilimle yetinmeyip aynı zamanda arif, güzel sanatlarla ilgilenen musikişinas, hattat ve şair bir şahsiyyet olduğunu vurgulayarak, bütün bunlardan sonra irfan ehli bir mutasavvıf, nasih, müderris yönünün de önemine vurgu yaptı.

Bu sayılan özelliklerden hangisini ön plana çıkarmak gerektiği sorulursa, cevap olarak gönül insanı olma yönünün daha ağır bastığını söyleyen Prof. AKKUŞ, neden gönül sultanı sorusunu da şu gerekçelerle izah etti: "Tasavvuf sahasında çokça ifade edilen bir hadis var. " Ben yere göğe sığmam, mümin kalbinde tecelli ederim." Tecelli edilen kalp! Ve onun temiz tutulması lazım. Kalbin bir de gönül tarafı var. Mutasavvıflar bu yönüyle ilgilenmişler. İnsanlık tarafını geliştirme yönü gönül dünyası ile olur. Gönlü temizlemek. Her şairin işlediği başta gelen konu bu. Gönlü temizlemek için Tokadi, eğer gönül evinin aydınlık olmasını, sevgilinin görülmesini istersen nasıl aynanın üstünde toz birikince göstermezse, temizlemek gerekir. Cenab-ı Hakk için gönlün temizlenmesi lazım. Kalp evini nefsin kirliliklerinden, insanı helak eden bu tozları, manevi kirleri kalp aynasından süpürüp pak eylemelisin ki gönül safa bulsun. Allah'ın aynası gibi olmayan kalbi önemseme, demektedir.

Gönlü temizlemek için nefis terbiye edilmeli, onun aldatıcı isteklerine boyun eğilip de ona uyulmamalıdır. Allahtan utanmaz olanın nefse uyarak bilip-bilmemezlik ettiğini beyan ediyor Tokadi. Nefsin

terbiyesi hususunda bütün mutasavvıflar gibi Mehmed Emin Tokadi de şiir yoluyla nasihatte bulunmuştur. Bu bağlamda, insanın sorumluluğunu yerine getirmede diğer varlıklardan farklı olamayacağını ve görevini yapması gerektiğini söylemektedir.

Prof. AKKUŞ sözlerini şöyle tamamladı: Tokadi günümüz insanı için de örnek bir şahsiyyet. O bir köşede sarıĝı cübbesiyle sükût ederek oturan biri deĝil, aksine insanlardan farklı yaşamayan, tevazu sahibi olmakla beraber ilmin yanında sanatla da ilgilenen, talebe okutan, gönlü tok ve insanlarla barışık bir hayat sürmüş bir kişi idi.

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK de Mehmed Emin Tokadi'nin tasavvufi yönü ile ilgili bilgi verdi. Konuşmasına tasavvufun tanımıyla başladı. Tasavvufun her yönünü kapsayacak şekilde tanımlanmasının çok zor bir durum olduğunu söyledi ve sürekli deĝişen bir trend olan tasavvufu "olgu ve olaylara kalp açısından bakan bir ilim" şekline tarif etti. Gönlün sıfırdan alınıp, temizlenip Allah'ın tecelli edeceği bir mekâna dönüştürme işi olan tasavvufa giren bir sufinin aşamalara göre tecrübe elde ettiği bir durumdur ve bu aşamaları Gazali'nin eserlerinde görmek mümkündür, dedi.

Tokadi'nin tekke şeyhliği yaptığı sürenin sadece iki yıl olduğunu, ancak şeyhlik icazetini 46 yaşında aldığını beyan eden Doç.Dr. ŞİMŞEK, Tokadi'yi diğerlerine göre önemli kılan şeyin, Müceddidiyenin Anadolu'da vücut bulmasında Muhammed Murad Buhari'den sonra en önemli katkıyı yapan kişi olması olduğunu ifade etti. Müceddidiyenin en bariz özelliklerinden olan musikiye ve ayakta hareketli şekilde yapılan zikre yani devrana karşı olmasına rağmen Tokadi'nin hem bir musikişinas hem de Siyanet-i Dervişan adlı eserinde zikrettiği gibi devranı savunması onu özel bir yere sahip kılmıştır. Yine Müceddidilerin semadan dolayı Mesneviye mesafeli olmalarına karşın Tokadi Mesneviyi şerh etmiş ve

semayı savunmuştur. Her mutasavvıf şairin yazdığı tekke şiirini Tokadi kendine has bir üslupla kaleme almıştır.

Mehmed Emin Tokadi şeriat-tarikat bütünlüğünü ısrarla savunmuş, kendi tasavvuf anlayışını “ruhsatlardan arınma, azametle amel ve şeriat kaidelerine riayet edilen bir yol olarak ifade etmiş bunu zikir rabita ve ruh gibi kavramlarla açıklamıştır. Yolunun ana ilkelerini zikir, murakabe ve rabita olarak üç noktaya dayandırmıştır. Zikri, avam ve havas zikri gibi kişinin durumuna göre ele almış, benliği aradan çıkarma, daima Allah’ın huzurunda olma çabası olarak değerlendirmiştir. Kişinin örnek aldığı şahıs ile aynileşmesi anlamına gelen rabitayı manen hızlı bir şekilde yol alma olarak ifade etmiştir.

Doç. Dr. ŞİMŞEK, daha sonra Mehmed Emin Tokadi’nin eserleri ile ilgili bilgi verdi. Vahdet-i vücud ile vahdet-i şuhud arasında bir görüşe sahip olan Mehmed Emin Tokadi’nin tasavvufla ilgilenenlerin takip etmesi gereken bir kişi olduğunu, bugün kabrinin eskiye nazaran daha temiz bir halde bulunduğunu, pek çok kişinin kabrini ziyaret edip kendisine Fatiha okuduğunu söyleyerek konuşmasını bitirdi.

Oturum başkanı Mehmed Emin Tokadi’nin vasiyetnamesinden bir bölümü paylaşarak paneli sonlandırdı.

Panelin bitiminde Tokat Valimiz Sayın Mustafa TAŞKESEN ve Rektörümüz Sayın Mustafa ŞAHİN tarafından konuşmacı hocalarımıza teşekkür belgesi takdim edildi.

